No 15

7 Mei 1918

NATIONALE WEERLOOSHEID

DOOR

Ds. N. J. C. SCHERMERHORN.

Verkrijgbaar bij J. LAVERMAN, Drachten.

Prijs 4 ct. fr. p. p. 5 ct.; 25 ex. f 1.—, 100 ex. f 3.— fr. p. p.

A bra SCHE
2598

Nationale Weerloosheid.

Wie een beginsel propageert, moet durven staan voor de consequenties van dat beginsel.

Wie het anti-militairisme predikt, dient er zich klaar van bewust te zijn, dat hij als logisch gevolg van die prediking, heeft te aanvaarden de nationale weerloosheid. Immers een natie, welke den weg van het anti-militairisme opgaat en eindigt met geen leger of oorlogsvloot meer te hebben, wordt tot een natie, welke niet meer in staat is zich tegen een andere natie met eenige kans op succes te kunnen verweren. Dit is toch, waar de anti-militairisten op aansturen: geen legers meer. Zij aanvaarden derhalve niet het volksleger; zij zijn in den vollen zin des woords: tegen het militairisme onder elken vorm.

De nationale weerloosheid moet niet worden verward met de persoonlijke weerloosheid. Zij kàn er mede samengaan, maar dit is geenszins noodzakelijk. Dit blijkt wel heel duidelijk uit de namen van hen, die het bekende dienstweigeringsmanifest hebben onderteekend. Zij allen zijn, blijkens hunne onderteekening, vóorstanders van de nationale weerloosheid, maar velen onder hen zullen de persoonlijke weerloosheid zonder de minste aarzeling verwerpen. Trouwens ook in ander opzicht is er onderscheid van meening en inzicht bij de verschillende onderteekenaren. In één opzicht echter komen ze allen met elkander overeen: zij willen geen rechtstreeksch aandeel hebben aan den oorlog. En het is een verschijnsel, waarover ik me van heeler harte verheug, dat reeds meer dan 500 mannen en vrouwen in Nederland het anti-militairisme in zijn volle consequentie aanvaarden en daarvan openlijk getuigenis afleggen.

Men leze het manifest, om de strekking daarvan te begrijpen.

Waarde Medeburgers!

Wij allen, wier namen staan onder deze verklaring, richten ons tot het Nederlandsche volk om te getuigen tegen

den geest van oorlog en militairisme die al meer en meer daarover vaardig wordt.

Wij verklaren hier openlijk, dat wij ons met onze gansche ziel keeren tegen alles wat tot het militairisme behoort, ook in den vorm van een dusgenaamd volksleger.

Voorzoovelen wij ooit tot gewapende landsverdediging verplicht gerekend zouden worden, hopen wij de kracht te bezitten om alle persoonlijke, rechtstreeksche deelname te weigeren, de kracht om liever gevangenisstraf te ondergaan, ja zelfs gefusileerd te worden, dan ontrouw te plegen aan ons geweten, onze overtuiging of wat wij de hoogste wetten van algemeene menschelijkheid achten.

Voorzoovelen wij — hetzij mannen, hetzij vrouwen — om onderscheidene redenen nimmer in de termen van militieplicht zouden vallen, schenken wij toch door deze onderteekening onzen zedelijken steun aan hen die op bovengenoemden grond elke persoonlijke geweldsdaad in dienst van het militairisme weigeren, terwijl wij zouden wenschen, ten volle in hunne aansprakelijkheid te mogen en te kunnen deelen.

Immers wij beschouwen dienstweigering als een der middelen welker samenwerking het militairisme zal vernietigen, waarbij de persoonlijke dienstweigering groote, zedelijke waarde heeft, mede om tot massale dienstweigering te geraken.

Dat, nà het openbaarmaken van dit manifest, de kritiek niet zou achterwege blijven, is te begrijpen.

Op verschillende gronden is het manifest afgekeurd en menigeen haastte zich om den onderteekenaars op hunne verantwoordelijkheid te wijzen, wijl zij 't bestonden tot dienstweigering „aan te sporen", terwijl zij zelf veilig buiten schot bleven en de arme, onervaren slachtoffers straf zouden oploopen. De Haagsche courant, aan het manifest eenige aandacht schenkende, opperde zelfs de gedachte aan landverraad bij de onderteekenaars.

Velen vinden den tijd voor de publicatie uiterst ongeschikt. „Immers," zoo redeneeren zij, „juist nù moet het volk begrijpen, dat het ieder oogenblik kan komen te staan voor het feit, dat het zijn nationale onafhankelijkheid zal moeten

verdedigen, zijn rechten als neutrale mogendheid zal moeten handhaven en met 't oog daarop is het misdadig de volkskracht te ondermijnen. De natie heeft, als al wat leeft, de verplichting om zichzelf te handhaven. Die zelfhandhaving brengt met zich mede de aanvaarding der daartoe dienstige middelen: het militairisme en den oorlog. Een weerloos volk is gedoemd tot ondergang."

Niettemin wil ik in dit geschriftje een pleidooi leveren voor de nationale weerloosheid. Ik wil pogen de bedenkingen welke tegen ons, anti-militairisten, worden ingebracht te weerleggen.

Vooraf echter wil ik wijzen op dit merkwaardig verschijnsel, dat we nu kunnen zien, hoe voor de meesten onzer medemenschen de staat de hoogste macht vertegenwoordigt. Immers voor de staatsmoraal verloochenen zij de individueele moraal. En de staatsmoraal is geen andere dan die, welke ligt opgesloten in de bekende formule: „het doel heiligt de middelen." Voor de gemeenste middelen deinst de staat niet terug. Hij aanvaardt alles: leugen, bedrog, huichelarij, meineed, moord. Niets is hem te slecht om z'n doel te dienen: zich zelf handhaven, komen tot grooter aanzien.

En het is deze verderfelijke staatsmoraal, waarvoor de individueele moraal wordt terzijde gesteld.

Daar is wel niemand, die moord en doodslag, verwoesting en vernieling voor zijn rekening zal nemen.... hij gevoelt dat dit alles door zijn geweten wordt veroordeeld.... maar niettemin buigt hij voor den staat.... en hij laat zich opleiden tot menschenmoorder en hij laat zich wegvoeren naar het slagveld, waar hij 't leven zal gaan benemen aan broeders en onnoemelijk leed zal brengen over zusters. De staat is de feitelijke God voor duizenden, zelfs al bidden zij in hunne kerken tot een God, dien ze in den hemel wanen. Want ze weten 't wel, dat God niet beschikt over gevangenissen en vuurwapenen, maar de staat heeft krachtige middelen om de menschen te dwingen, de staat heeft het monopolie van 't geweld. Daarom is 't veel veiliger den staat te gehoorzamen dan God! En de individueele moraal, de goddelijke moraal welke komt met den eisch der liefde, wordt achtergesteld uit vrees, uit lafheid, bij de moraal door den staat gehuldigd. En de staat zegt: de hoogste roeping van

den mensch is burger te zijn, gehoorzaam burger. God (de vrijdenker leze: de Rede en een ander weer: het geweten) zegt: de roeping van den mensch is mensch te zijn d. i. een persoonlijkheid met zelfbepaling.

Indien we nu vragen, waarom de individueele moraal wordt verloochend terwille van de staatsmoraal, dan krijgen we tweeërlei antwoord. Daar zijn er die zeggen — met een beroep op de Schrift — dat God van ons eischt dat we der overheid gehoorzaam moeten wezen en zij (n.l. de overheid) slechts verantwoordelijk kan worden gesteld en de onderdanen, b.v. in geval van oorlog, vrij uitgaan. Ik wil tegen deze opvatting niet opkomen. Ik wil slechts zeggen, dat ik haar dwaas vind en ongerijmd. Met hen, die deze opvatting huldigen, valt niet te redeneeren; zij beroepen zich op eenige bijbelteksten en daarmee.... uit!

Het tweede antwoord is dat van hen, die zich stellen op het volgende standpunt: Het volk moet zich als onafhankelijke eenheid handhaven; het vaderland moet ingeval van nood kunnen worden verdedigd. Het moge treurig zijn, dat daarvoor de vreeselijke last van het militairisme moet worden aanvaard en zelfs van den oorlog met al zijn ellende — wanneer het behoud der staatkundige onafhankelijkheid dit eischt, mag men dezen last niet van zich werpen.

Ik spreek met opzet van staatkundige onafhankelijkheid. Want men houde toch steeds scherp in 't oog dat, waar zóó gesproken wordt over „volk" of „natie", altoos wordt gedacht aan een bepaalde groep van menschen, die wonen binnen zekere door diplomaten en vorsten vastgestelde grenzen. En als er gesproken wordt van vaderland, dan wordt daaraan dezelfde beteekenis gehecht. Aan het woord volk of natie kan echter ook een engere beteekenis worden gegeven en dit gebeurt, als 't wordt opgevat in natuurlijken, in aardrijkskundigen zin. Dan verstaan we onder volk of natie een groep van menschen, die bepaalde gemeenschappelijke trekken vertoonen als gevolg van 't ondergaan van gelijke invloeden gedurende vele opeenvolgende generaties. In dezen zin is een volk een natuurlijk-saambehoorende groep van menschen. Zoo zijn de Friezen een volk wel in natuurlijk opzicht, maar niet in politiek, staatkundig opzicht; als zoodanig zijn ze Nederlanders als vormend een deel van den Nederlandschen staat. Zoo bestaat het Duitsche volk uit

verschillende volken, die in een staatkundig geheel zijn samengevoegd.

* * *

Maar laat ons de bedenkingen tegen de nationale weerloosheid thans eens rustig bezien en beoordeelen, zonder daarbij ons door de voorafgaande overwegingen te laten leiden.

Ons anti-militairisten wordt verweten, dat we voor huis en haard, voor eigen dierbaren bodem het offer van ons leven niet over hebben en dit alles maar aan den vijand willen overgeven zonder verweer. En gewoonlijk poogt men ons in den hoek te duwen door te zeggen: wat zoudt ge doen, als iemand uw huis binnendrong en het uwe zou willen rooven of uw huisgenooten zou willen schenden of dooden? En inderdaad laat menig argelooze zich hierdoor van de wijs brengen! Echter volkomen ten onrechte! Want die vergelijking van den staat (de natie) welke wordt aangevallen met het huis, waarin met booze bedoelingen de inbreker wil binnendringen is absoluut verkeerd. De inbreker komt het huis binnen met de bedoeling om te stelen, misschien zelfs om te moorden. Maar daar is 't de „vijand" van de natie niet om te doen. Hij denkt er niet aan om den bodem aan de bewoners te ontrukken, noch om de fabrieken in beslag te nemen, noch om het volk te dooden. Het eenige wat hij wil is, in 't allerergste geval, het land annexeeren en brengen onder zijne regeering. En de vijand wil dit, omdat hij van oordeel is, dat zijn belangen (d.w.z. zuiver stoffelijke belangen) dit eischen. **En die vijand is niet een of ander naburig volk, maar de belanghebbende groep van naar meer goud dorstende imperialistische kapitalisten, die het volk ophitsen en in oorlogsstemming brengen en wier wilsuitvoerders de regeeringen zijn.**

De vraag wordt derhalve: is het voor het volk van zoo groote beteekenis en zoo overwegend belang om de onafhankelijkheid met stroomen bloeds te verdedigen, wanneer het verlies der onafhankelijkheid niet anders beteekent dan verwisseling van regeering? En op deze vraag antwoord ik: neen!

De groote massa kan, wanneer zij nuchter nadenkt, haar leven, haar welvaart niet prijs willen geven voor 't behoud

van eigen regeerders. Het blijft voor haar hetzelfde door wie ze wordt geregeerd; ze leeft in knechtschap, ze wordt uitgebuit onder iedere regeering. Geen enkel voordeel is voor haar verbonden aan den oorlog; de voordeelen, die worden behaald, vallen den kapitalisten ten deel.... zij keert na den oorlog terug in den ouden toestand d. i. tot haar leven van arbeid ten bate der klasse, welke haar exploiteert.

Daarom is het een bewijs van domheid, dat de massa zich laat opzweepen door patriottisme, zich laat opvoeren tot haat tegen andere volken.

Of zullen we hier luisteren naar hen, die beweren dat, bij verlies van de onafhankelijkheid en het komen onder andere regeering toch stellig eenige voordeelen verloren gaan? Het is waar: wij — om een bepaald geval te noemen — zouden er m. i. op achteruitgaan in sommige opzichten als we onder Duitschland kwamen. Menigeen die nu vrij-uit 't woord kan voeren en voor zijne beginselen kan propaganda maken, zou dan spoedig met de gevangenis kennis maken. Maar ik stel de vraag: zou die vrijheid niet spoedig weer verworven worden door een volk, dat zoo krachtig zich had getoond, dat het van 't militairisme zich had bevrijd? Een weerloos volk in militairen zin, zou hier blijken te wezen een weerbaar volk dat te strijden weet voor zijn heilige rechten; rechten in den loop der eeuwen vaak met bloed gekocht!

Bovendien mag niet uit het oog worden verloren dat de vrijheid van den Nederlandschen **arbeider** toch heel weinig grooter is dan die van den Duitschen arbeider. En dit blijkt thans wel heel kras. Werden niet **vrije** Nederlandsche arbeiders gedwongen om het schip te verlaten, waarmede zij naar Engeland zouden vertrekken, om daar te gaan werken voor zéér hooge loonen? De slaven mochten het land niet uit! En weten we niet hoe moeielijk het ook in ons „vrije" Nederland is voor den rooden arbeider, voor den propagandist bovenal, om zijn plaats in fabriek of werkplaats te handhaven. Kennen we niet de zwarte lijsten? Ook verwarre men niet 't achterlijke Pruisen met zijn Jonkers en z'n serviele bevolking met 't overige Duitschland, waar een andere geest leeft.

„Maar," zoo wordt door de tegenstanders der nationale

weerloosheid gezegd, „gij vergeet dat er toch ook ideëele goederen op het spel staan. Het moge waar wezen, dat de oorlogen gevoerd worden om imperialistisch-kapitalistische motieven, daarnaast mogen we toch niet uit het oog verliezen dat bij het verlies der nationale onafhankelijkheid, bij 't verlies dus van het zelfstandig staatsbestaan, de nationale cultuur groot gevaar loopt te worden vernietigd. De natie heeft toch eigen zeden, eigen tradities, eigen taal. Voor het behoud dezer eigen beschaving moèt gestreden worden."

Ik merk hiertegen op, dat deze nationale cultuur toch waarlijk niet zoo gemakkelijk is te vernietigen als de militairisten schijnen te willen doen voorkomen. We zien zelfs dat het pogen om de nationale cultuur te onderdrukken gewoonlijk als gevolg heeft de krachtiger handhaving daarvan. Het prucificeeren en het russificeeren van Polen is leerzaam in dit opzicht. En dit is verklaarbaar. Een nationale cultuur behoort bij een bepaald volk, weerspiegelt den aard van dat volk, vertoont de speciale karaktertrekken aan dat volk eigen. Daarom kàn ze niet worden prijsgegeven, wanneer een vreemde overheerscher dat zou willen. Onder de verdrukking zal juist het nationale zich hierom sterker ontwikkelen. Maar aangenomen het m. i. niet denkbare, dat verlies van zelfstandig staatsbestaan met zich zou voeren het verlies van eigen cultuur, dan nog zou ik zeggen: dat offer hebben we te brengen op het altaar der menschenliefde, liever dan duizenden en nog eens duizenden te dooden en te verminken en voor millioenen te verwoesten.

Een ernstige bedenking, welke verder tegen de weerloosheid wordt ingebracht is deze: „een weerloos volk zou ongetwijfeld komen onder de heerschappij van een overweldiger en dan natuurlijk door dien overweldiger tot militairen dienst worden verplicht. En als we dan toch moeten vechten dan liever voor eigen dan voor vreemde heerschers."

Ik gevoel heel goed, dat dit argument tegen ons streven op zeer velen wel grooten indruk moet maken. En toch.... toch meen ik dat ook dit argument niet steekhoudend is. En ik meen dit op de volgende gronden: Gesteld, een volk is zoo anti-militairistisch geworden, dat het zich van het militairisme heeft kunnen bevrijden en dus weerloos is geworden. Dan kunnen we ons dit niet anders denken dan als een gevolg van geweldigen strijd. Immers iedere regeering

zal zich tot 't uiterste daartegen verzetten, wel begrijpend dat het haar bestaan geldt. (Ik laat hier buiten beschouwing de vèrstrekkende gevolgen, welke de afschaffing der legers binnenslands zou hebben en de veranderingen in het economische leven welke met verzwakking van het militairisme moeten komen). Kunnen we nu maar aannemen, dat een volk, hetwelk zoo krachtig is, dat 't zich aan 't militairisme heeft kunnen ontworstelen, dat de massaweigering heeft kunnen toepassen, gewillig zich zou krommen onder 't militaire juk van een overheerscher? Dit is ten eenemale onaannemelijk. Buitendien hebben we hierbij te bedenken, dat een krachtige anti-militairistische beweging, zóó krachtig dat ze voert tot afschaffing der legers, niet beperkt blijft tot één bepaald volk. Zulk een volk kan staan in de voorhoede der strijders voor nationale weerloosheid, maar kan niet alléén staan, want die beweging komt voort uit het verlangen dat meer of minder bewust leeft in de ziel van al de volken. Men vergete nooit dat het militairisme aan de volken door de heerschers wordt **opgedrongen!** En de tijd dat de volken geïsoleerd leefden en niet met elkaar in voortdurende aanraking kwamen, is voorbij. Er is uitwisseling van gedachten tusschen alle beschaafde volken. Er is contact tusschen de proletariërs aller landen. En hoe meer bij hen 't bewustzijn doordringt voor wier belang het militairisme bestaat en de oorlogen worden gevoerd, hoe eerder zij den weg van het anti-militairisme zullen opgaan. Waarlijk, als een natie zoo ver gevorderd is, dat zij zich niet meer in de uniform laat steken en kazerneeren, dan is 't ondenkbaar dat andere naties nog in zulk een achterlijk stadium van ontwikkeling zouden verkeeren, dat daarvan een nieuw militair juk te duchten is. Want dan hebben die andere naties allang niet meer een krachtig militairisme. Evengoed als revolutionaire bewegingen van het éene land naar het andere overslaan — zal ook een krachtig anti-militairistisch streven weerklank vinden bij andere volken. Ik ben er diep van overtuigd dat een natie, waar het militairisme (en dan verzwakt!) nog bestaan zou, een niet-militaire, dùs weerlooze, natie als een zeer gevaarlijke macht heeft te beschouwen en daarom juist zich dubbel heeft te bedenken om die natie in zich op te nemen. Dat immers zou beduiden een reusachtige versterking van de revolutionaire elementen, welke in iedere natie

aanwezig zijn. Dan zou er **gezamenlijk** door de vereenigde onderdrukten gestreden worden en die strijd zou allereerst gericht zijn tegen het militairisme.

En in ieder geval is die **gezamenlijke** strijd tegen 't militairisme verre te verkiezen boven den strijd der onderdrukten eenerzijds tegen de onderdrukten anderzijds, terwille van de belangen van hen die den oorlog willen en maken.

Een bedenking, welke verder tegen ons wordt ingebracht, is dat wij geen oog hebben voor nationale eenheid. Ons wordt gewezen op het „prachtig besef van eenheid", dat door dreigend oorlogsgevaar of bij bestaanden oorlog in de natie ontwaakt. En wij worden nuchtere materialisten gescholden, als we niet in extase geraken, wanneer we getuigen zijn van het „ontroerend schouwspel" dat alle nationale geschillen worden vergeten en het volk zich als één geheel schaart om den troon of onder de dierbare vaderlandsche vlag. En op theatralen toon roept men ons toe: wordt ge niet getroffen door het verheffende, dat er gelegen is in dat sterk besef van saamhoorigheid in de ure des gevaars?

En dan antwoord ik heel lakoniek: neen, heusch, daar word ik niet in 't minst door getroffen, want ik laat me door valschen schijn niet misleiden.

En dit antwoord geef ik, omdat dit besef van nationale eenheid, van nationale saamhoorigheid, niet anders is dan zelfbedrog. Zij, die het militairisme willen handhaven en den oorlog, zij hebben de frase noodig om de massa te biologeeren — maar is er iemand die kalm doordenkt en dan niet zou zien dat van die eenheid geen sprake is, dat de klove tusschen de klassen in 't volk blijft bestaan? De proletariër mag strijden naast den bezitter in de loopgraven; straks wanneer de oorlog uit is, wordt hij weer de oude knecht en moet hij weer z'n leven van ontbering aanvaarden. Onze vreeselijke tijd is zoo leerzaam in dit opzicht, zóó leerzaam dat ik me haast niet kan voorstellen, dat er nog zijn, wien de oogen niet geopend worden voor dit groote feit: waarachtig besef van nationale eenheid bestaat niet, kàn niet bestaan in deze kapitalistische samenleving. Leven wij niet in oorlogsgevaar, zijn we daarom niet sinds vele maaden gemobiliseerd? En heeft men ook in ons parlement niet gesproken over nationale eenheid?.... Niettemin zien we, dat, terwijl er millioenen bij millioenen worden verdiend

en een ware stroom van goud het land binnenvloeit, het volk d. i. de groote massa der arbeiders, zoowel de hand- als de hoofdarbeiders, ontbering lijdt! En als 't eens werkelijk oorlog werd, dan zou gezegd worden tot die proletariërs: laat ons als broeders, als zonen van eenzelfde volk, voor ons bestaan strijden.

Moet ik ook nog spreken over de bedenking, welke wordt gemaakt, door te zeggen dat het laf is, om zich niet te verweren? Het schijnt haast overbodig, maar ik wil er toch een enkel woord aan wijden. En dan zeg ik daartegenover: de oorlog is alleen mogelijk **krachtens** de lafheid. Als de menschen niet zoo laf waren, zou er geen oorlog kunnen bestaan. Het is de lafheid der menschen die ze, tegen eigen wil en wensch, doet dienst nemen in 't leger om te strijden voor de belangen van anderen. Het is de lafheid der menschen, die 't mogelijk maakt, dat ze zich als vee laten vervoeren naar het slagveld om te strijden tegen andere menschen, waarvan men hun zegt, dat ze vijanden zijn. En de stumperds laten zich vandaag gebruiken in den oorlog tegen menschen, die ze morgen als bondgenooten hebben te beschouwen en omgekeerd.

Men denke slechts aan Duitschers en Oostenrijkers, die nu als wapenbroeders samenstrijden, terwijl ze voor enkele jaren elkaar als vijanden bekampten of aan de Bulgaren, die nu (notabene!) staan aan de zijde der Turken, welke ze voor kort beoorloogden!

Neen een dapper volk, een volk beschikkende over zedelijken moed (en dat is de hoogste moed!), zou weigeren zich te laten disciplineeren en zijn leven te offeren en de levens van anderen te vernietigen.

Maar sluit ge dan uw oogen voor de historie? zoo luidt een nieuwe bedenking. En vergeet ge wat we aan onze nationale helden, aan onze dappere legers verschuldigd zijn? Hebben de legers hun volk niet groot gemaakt? Heeft Engeland aan zijne legers niet zijne wereldheerschappij te danken en vormen die zelfde legers niet de macht van Duitschland?

Mijn wederwoord is: welk belang heeft het volk in zijn geheel er bij of 't groot en machtig is? Zeker, Engeland is machtig, 't kan zijn trotsche lied zingen: „Brittannia rules the waves", 't heeft onmetelijke koloniën, 't heeft een wereldhandel, de Engelsche kapitalisten hebben reusachtige ver-

mogens — maar is 't volk er in beter conditie dan b.v. in Denemarken?

Men spreekt over onze nationale helden en over onze gouden eeuw toen Holland machtig en sterk was. De Ruyter en Tromp moeten in eere worden gehouden. Wat hebben zij echter voor 't volk gedaan? Wat deden ze voor de beschaving, voor den waarachtigen vooruitgang?

Neen, ik sluit mijn oogen voor de historie niet. Ik zet ze wijd open en dan zie ik, dat de militairen, de mannen van het zwaard, de wereld nooit hebben vooruitgebracht en nimmer (tenzij indirect) de beschaving hebben gediend. Dit schoone werk hebben anderen verricht, wier namen door de patriottische geschiedschrijvers ternauwernood de vermelding worden waardig gekeurd. Dit hebben verricht de denkers en profeten, de mannen der wetenschap, de strijders voor sociale gerechtigheid, de onbaatzuchtigen, wier levensdoel is te arbeiden aan de ontwikkeling der onderdrukte volksmassaas, welke leven in de duisternis der onkunde. Voor het Russische volk is een man als Kropotkine van heel wat meer beteekenis dan grootvorst Nicolaas, en het Nederlandsche volk heeft meer te danken aan Domela Nieuwenhuis, dan aan generaal Snijders, ook al zou hij bij een eventueelen oorlog een schitterende victorie bevechten.

Hoe ik de zaak ook bezie en al hoor ik de bedenkingen ook aan met terzijdestelling, voor zoover dat mogelijk is, van alle gevoelsoverwegingen: mijn anti-militairistische overtuiging blijft ongeschokt. Ik ga verder: het ontzettend wereldgebeuren in onzen tijd heeft haar krachtig versterkt. De menschheid moet van den oorlog worden verlost en dit kan alleen gebeuren door de bestrijding van het militairisme. Wij moeten den weg die voert tot nationale weerloosheid durven betreden. Afgezien van alle hoogere motieven, waarvan ik in 't begin sprak, moet dit gebeuren reeds met 't oog op het waarachtige volksbelang.

De volken hebben er geen belang bij elkaar uit te moorden ten bate van de kapitalisten, die droomen van nieuwe afzetgebieden en concessies; van ijsvrije havens en invloedsferen; van gecontroleerde spoorwegen en monopolies.

De volken hebben belang bij sociale rechtvaardigheid en in den strijd daarvoor hebben zij over de grenzen heen elkaar de hand te reiken om samen te kampen.

Zoo moet er komen internationale solidariteit in plaats van de nationale verdwazing welke we thans aanschouwen. En mij wil het voorkomen dat de vreeselijke oorlog, dien wij mee doorleven, daartoe zal medewerken. Straks, als de strijdende volken zijn uitgeput en de oorlogsroes is geweken, zal deze geweldige vraag rijzen voor het volk: wáárvoor hebben we gestreden, wáárvoor hebben we de aarde gedrenkt met menschenbloed, wáárvoor hebben we zulk een vreeselijk moordwerk verricht?

En dan zal het harde antwoord wezen: omdat gij u hebt laten misleiden, omdat ge te laf waart om u te verzetten, omdat ge naar de stem van de rede, van het geweten niet hebt durven luisteren.

En dan......?

Moge de bittere ervaring, het onbeschrijfelijk lijden deze vrucht dragen, dat de volken den zedelijken moed toonen, het militairisme met kracht te bestrijden om te komen tot nationale weerloosheid.

NASCHRIFT.

Als curiosum wil ik nog het volgende aan vorenstaand geschriftje toevoegen.

Juist had ik de gecorrigeerde drukproef verzonden, toen ik op huisbezoek een aardige ontmoeting had. In een arbeidersgezin, dat binnen enkele dagen naar Duitschland zou vertrekken, omdat het daar veel meer kon verdienen dan in eigen vaderland, trof ik een zoon, sergeant bij het Nederlandsche leger, die met verlof thuis was. Met hem kreeg ik terstond een gesprek over het militairisme. En hij zeide mij, dat hij het toch noodig vond om het vaderland te verdedigen; hij zou b.v. niet graag staan onder Duitsche regeering. Mijn antwoord was: „en uwe ouders gaan **vrijwillig** zich daaronder plaatsen, omdat zij hun levensstandaard wenschen te verbeteren! Zij verlaten hun vaderland, omdat het hun geen voldoende waarborgen voor een dragelijk leven schenkt! Dus gij zoudt willen vechten tegen het land, waar zij 't beter hebben dan hier!"

Hierop kreeg ik niet anders te hooren dan dit: „ik zou 't toch niet kunnen uitstaan, dat we onder vreemde heerschappij kwamen!"

Het verder verloop van het gesprek kan de slimme lezer wel gissen.

Ik eindig met het stellen van de vraag: welk belang bestaat er voor den arbeider om te strijden voor het behoud van de éene regeering boven de andere of te strijden tegen een land, waar hij zelfs betere levensvoorwaarden kan bedingen dan in zijn eigen „dierbaar" vaderland?

Verkrijgbaar bij J. LAVERMAN te Drachten:

Ds. L. DE BAAN, **God en de Oorlog.**

4 ct. fr. p. p. 5 ct.; 25 ex. *f* 1.—, 100 ex. *f* 3.— fr. p. p.

ENKA, **De Daad.**

4 ct. fr. p. p. 5 ct.; 25 ex. *f* 1.—, 100 ex. *f* 3.— fr. p. p.

Ds. N. J. C. SCHERMERHORN, **Nationale Weerloosheid.**

4 ct. fr. p. p. 5 ct.; 25 ex. *f* 1.—, 100 ex. *f* 3.— fr. p. p.

TR. KRUYT—HOGERZEIL, **Waarom ook vrouwen het Manifest der Dienstweigeraars onderteekenden.**

1 ct., 100 ex. *f* 0.75.

HENRIËTTE ROLAND HOLST, **Waarom ook sociaal-democraten het Manifest der Dienstweigeraars onderteekenden.**

2 ct., 50 ex. *f* 0.85, 100 ex. *f* 1.50.